

KROPPEN – NOEN IDEHISTORISKE BETRAKNINGER

Kari Martinsen er sykepleier med magistergrad i filosofi og dr. philos. Hun er professor emerita ved Haraldsplass diakonale høyskole og Høgskolen i Harstad. Hun ble i 2011 utnevnt til ridder av 1. klasse for sin innsats innen sykepleie. Kari Martinsen har skrevet en rekke bøker og artikler innen omsorgsfilosofi, historie og sosialpolitikk.

Oppfatningen av kroppen i våre vestlige kulturer bærer på en arv fra gresk-kristen tradisjon, men også fra en jødisk-kristen tradisjon. Den jødisk kristne tradisjon har vært og er mindre påaktet. Disse tradisjonene er bærere av ulike kroppsoppfatninger med henblikk på problematikken omkring legeme-sjel, synet på arbeid og på etikk. De nevnte tre temaer vil meget kortfattet bli diskutert ut fra gresk-kristen og jødisk-kristen tankegang. Hensikten er å reise noen spørsmål og utfordringer om kroppens plass i sykepleien i dag.

PROBLEMATIKKEN OM LEGEME-SJEL

Med kirkefaderen Augustin (354-430) ble den antikke greske tenkning, særlig arven fra Platon og ny-platonikerne, båret inn i kristen tenkning. Etter sin omvendelse til kristendommen forsøkte Augustin å forene to kjærlighetsbegreper, det kristne agape og det greske eros i en syntese caritas (latin). Dette førte til at det var den greske tenkemåten som ble den dominerende.

Augustin tilstebet en syntese,

men syntesen rommet spenninger. Han tenkte i motsatte retninger, mellom den jødisk-kristne skapelseslære (agape) hvor alt, også det kroppslige liv er umåtelig godt – som det heter i skapelsesberetningen – og den gresk-platoniske lære (eros) hvor legemet er mindreverdig og sjelens grav. I nyplatonisk tenkning lenges sjelen – gjennom eros – som er kjærlighetens higen og begjær etter å frigjøre seg fra legemets fengsel, til å kunne skue det sanne, det skjønne og det godes ide. Caritas ble syntesen av eros og agape, men er med sin overbetoning av eros, ble caritas himmelvendt og kroppsløs. Den bygger på en nyplatonisk dualistisk antropologi (sjel-legeme). Den oppadstigende linjen er dominerende, og eros-kjærligheten skal løse menneskets sjel ut av materien mot det åndelige. Den høyeste lykken i eros-kjærligheten er å søke det godes og det skjønnes ide. Agape på den annen side er en nyskapende kraft som kristendommen brakte med seg. Den er en fullkommen omvurdering av de antikk-greske verdier. Agape er skjenket og uselvvisk kjærlighet. Den er mottakende og hjelpende. Den omfatter ikke bare venner og slektninger, men også fremmede og fiender. Agape trer inn i en verden som allerede har fått sitt preg av eros.

Det er eros-kjærligheten som i stor grad kom til å prege den platonisk-augustinske antropologi, og den har fått betydning for vår vestlige, kristne kulturarv. I denne tenkningen er kroppen bare en

midlertidig bærer av menneskets ånd. Den er ikke gudbilledlig. Det er ikke som kropp, men som ånd og med vår fornuf at vi er skapt i Guds billede. Kroppen står innenfor den greske sjel-legeme-dualismen, hvor det er ånden og sjelen som konstituerer mennesket, og som også er unndratt dødens grep.

I den jødisk kristne skapelsesantropologi derimot får kroppen en viktig plass. Det er som menneske og kropp vi er en del av den materielle verden gjennom skapelsen. Menneske er skapt i Guds billede. Mennesket er formet av Guds hender, og menneskekroppen er Guds kunstverk, skriver teologen og filosofen Grundtvig (1783-1872) som tenker i den jødisk-kristne tradisjon. Filosofen og teologen Løgstrup (1905-1981) slutter seg til den jødisk-kristne (og grundtvigske) skapelsestanke, hvor gudbilledligheten er menneskelig og kroppslig. Kroppsligheten er ikke isolert i forhold til det åndelige. Livet er kroppslig og levende, og ånden eller sjelen er det levende ved kroppen. Enten så er vi levende kropp, eller så er vi døde. Liv er utskutt død. Motsetningen er ikke kropp-sjel (ånd),

men liv-død. Det er som hele mennesker vi er kroppslige.

ARBEIDET

I den jødisk-kristne tenkning får kroppen en viktig plass uttrykt blant annet gjennom arbeidet. Den svenske teologen Gustaf Wingren skriver på følgende måte om arven fra Helles (gresk) og fra Israel (jødisk) med henblikk på arbeidets betydning:

”I Grækenland udføres det grove arbejde af slaver. Den vise, filosofen, førte samtaler og tenkte, men beskæftigede sig ikke med kropsarbejde. Den jødiske rabbi, der ejede kundskab om Guds vilje, var derimod forpligtet på at beherske et alminnelig håndværk; han skulle også være gift. ....

Det gamle Testamente er en samling rent verdslige beretninger om et folk på jorden. Fastholdelsen af det jordiske og kropslige fortsætter i Det nye Testamente, hvis skildring af Guds åpenbaring koncentrerer sig i billedet af en mand, som helbreder kroppene – blinde, lamme, døve kroppe – ofte uden nogen som helst ”åndelig” tilføjelse eller fortsættelse.

Lignelserne er endnu mærkelige. Ikke i en eneste lignelse taler Jesus om nogen, som beskæftiger sig med ”religion”. Tvertimod, det er dagligdagens liv det hele, bønder som sår, hyrder som søger efter bortkomne lam, kvinder som bager brød. Det er utænkeligt, at Platon og Aristoteles skulle bruge sådanne eksempler i deres undervisning om det sandt Værende” (Wingren, 1989, s. 55-56).

I jødisk-kristen tenkning vurderes kroppsarbeidet positivt. En skal kjenne sitt fag og kunne handle praktisk. I jødisk-kristen tenkning ligger det en respekt for det skapte liv som er oss gitt, en respekt som er en aktelse for livet. Aktelse er et etisk grunnfenomen om å ta vare på det levende. Aktelsen uttrykker seg i våre kroppslige relasjoner med hverandre i vårt daglige arbeid.

I gresk tenkning er tilværelsen spaltet og hierarkisk. Materien og kroppen er det lavere. Ideverdenen og tenkningen er det høyere. Åndsarbeid verdsettes fremfor kroppsarbeid. Dette gir konsekvenser for etikken i de to tradisjoner.

ETIKK

I gresk sammenheng er etikkens fornemste språk etisk argumentasjon, og språket utfolder seg i påstandsform. Menneskets ledende evne er intellektet.

Det dreier seg om å erkjenne tingene, verden, seg selv og det gode. Det er gjennom intellektet at mennesket blir

menneske. Platon og etter han Aristoteles gjennomfører en intellektualisering av mennesket.

I jødisk tenkning derimot dreier det seg ikke om å erkjenne, men å ville. Det skjer en voluntarisering av mennesket, ikke en intellektualisering, og det etiske språket utfolder seg i imperativer. Det befaler, dømmer og tilskynder. Etikkk blir handling, ikke først og fremst

etisk argumentasjon i filosofenes samtalegrupper. I den jødiske tenkning er det en radikal henvendelse mot den andre. Det dreier seg ikke om det værende, heller ikke om mennesket som alle tings målestokk, men om at den andre har bruk for meg. Mennesket er en levende kropp som finner seg selv i ansvaret for den andre. Det hebraiske ord for ansvar omfatter alltid den andre. Men i alle antikke kulturer, også den jødiske, trakk en grenser mellom de som var utenfor og de som var innenfor. Det er først med kristendommen at det partikulære nestebegrepet oppheves, og nesten blir den som kommer i ens vei.

I den jødisk-kristne livanskuelse er derfor intet høyere enn å nærme seg nesten, hvem han så enn måtte være, ut fra en aktelse for han. Aktelse er et etisk grunnfenomen. Det er en kroppslig stemthet som sansningen setter en i, og som har å gjøre med å la seg berøre for å

I jødisk-kristen tenkning vurderes kroppsarbeidet positivt.

ta vare på, beskytte av medfølelse, men også av harme. Vi går helt uvilkarlig ut fra at livet er livet verd.

Det er en nødvendig livsforutsetning at vi har medfølelse med det levende. Vi har det uten å begrunne det rasjonelt eller ved logiske resonnementer.

Å VERNE OM LIVET
Når livet og kroppen aktes blir motsetningen som nevnt ikke kropp-sjel, men liv-død. Motsetningen mellom liv og død er en forutsetning for

motsetningen mellom godt og ondt. Liv-død motsetningen kan ikke oppfattes nøytralt konstaterende uten at livet blir redusert til det kvalitetssløse å overleve. Å verne om livet forutsetter at det er mer enn overlevelse. Det gjør at liv-død motsetningen ikke kan skilles fra den etiske motsetning mellom godt og ondt, aktelse og krenkelse, tilbakeholdenhet og skamløshet. Løgstrup skriver om motsetningsparene "godt og ondt" og "liv og død" som uatskillelige:

"Skilles ad kan de to modsætningspar kun til begges forråv. Skilt fra modsætningen liv og død blegner modsætningen mellem godt og ondt og bliver til abstrakt vurdering eller innholdsløs afgørelse. ... Skilt fra modsætningen mellem godt og ondt bliver liv til det kvalitetssløse at overleve, og modsætningen mellem liv og død bliver til den stærkes kamp for at overleve på bekostning af den svages død" (Løgstrup, 1978, s.261).

Etikk handler her om å akte menneskets kropp uten hensyn til moralsk standard. Det er gjennom arbeidet vi møter – og dermed akter – vår neste som den andre. Kroppsarbeidet vedsettes høyt.

Den gammeltestamentlige og jødisk-kristne skapelsesfortelling er en fortelling om det mennesket ikke har i sin makt, om omsorgen for den andre som grunnleggende, gitt oss for å ta vare på skaperverket midt i vår trang

til kretsende, selvopptatt destruktivitet. Innenfor denne skapelsesforståelse er gudbilledligheten knyttet til mennesket som materiell kropp, der Gud – som Luther utla det – har skapt "meg" og "alle andre". "Alle andre" angir det universelle, og at livet er utlevert i gjensidig avhengighet til hverandre og den natur vi er innfelt i, for at mennesket skal vokte, råde over (ikke herske), passe på, dra omsorg for. Dette gir rom for en tilbakeholdende kultur. Det står i motsetning til den greske filosofis tenkning om det godes ide og intellektualiseringen av mennesket der argumenterer og abstrakt tenkning om hva som er godt er det som teller. Fornuftig erkjennelse er overordnet det som vi kroppslig sansende og følende kjenner. Da er fornuften spaltet fra kroppen og gudbilledligheten.

ETTERTANKE I VÅR TID

Vår vestlige kultur bærer på en gresk-kristen og en jødisk-kristen arv. Disse tradisjoner har ulikt syn på kropp, arbeid og etikk. Jeg har pekt på noen forskjeller som kan være verd å tenke over. Gresk tenkning bærer med seg en grunnleggende dualisme mellom kropp og ånd (sjel), som også uttrykker et hierarki. Sjel, ånd og fornuft er det som særpreger mennesket i gresk-

kristen tenkning. Mennesket vinner erkjennelse gjennom fornuften, og etikk blir argumentasjon og diskusjon, abstrakt vurdering ofte fjernt fra den konkrete situasjon. I jødisk-kristen tekning derimot er erkjennelse knyttet til å kjenne etter, til å være kroppslig sansende tilstede, og etikk er å akte seg selv og den andre som kropp, og å møte fordringen den andre møter meg med om å ta hånd om han på best mulig måte. Her er kropp og ånd en enhet. Etikk handler om ansvaret for den andre, den er knyttet til situasjonen, og kroppsarbeidet vurderes høyt.

I kroppspieien i møte med syke kropper er det verd å sette disse spørsmålene på dagsordenen. Vi kan bli klokere av å kjenne til våre tradisjoner.

I jødisk-kristen tekning derimot er erkjennelse knyttet til å kjenne etter, til å være kroppslig sansende tilstede, og etikk er å akte seg selv og den andre som kropp, og å møte fordringen den andre møter meg med om å ta hånd om han på best mulig måte.

Litteratur
Løgstrup, KE
1978 Skabelse og tilintetgørelse.
København:
Gyldendal.
Martinsen,
K.2003 (1996)
Fenomenologi og omsorg. Oslo:
Universitetsforlaget, s.17-22,
s.25-28, s. 56-59,
s.65-68, s.81
Wingren, G. 1989

Konfrontationer. Hadsten: Mimer forlag.
Artikkelen er i stor grad bygget på boken Fenomenologi og omsorg.